

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXVI

Rédacteur

NIKOLA TASIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrétaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARAŠANIN, MILKA IVIĆ, ČEDOMIR POPOV,

ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique),

DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ (Santa Barbara), DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ, VESELIN
ĐURETIĆ, MIODRAG STOJANOVIĆ

BELGRADE

1995

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА

Jovan F. TRIFUNOSKI
Београд

РАНИЈИ УЧЕНИЦИ ПРИЗРЕНСКЕ БОГОСЛОВИЈЕ ИЗ ТЕТОВСКОГ КРАЈА

Апстракт: Биће интересно ако прикажем да је позната Богословија у Призрену, од свог оснивања 1871. године (задужбина Симе Андрејевића Игуманова) постала значајна и за школовање кадрова из крајева југоисточно од Шар-планине, тј. у данашњој Републици Македонији. Тако је било у периоду под турском влашћу од 1871. до 1912. године, а нешто мање значаја Богословија је имала по ослобођењу од Турака до Другог светског рата (услед отварања Гимназије у Тетову и Учитељске школе у Скопљу). Стварањем Републике Македоније и њене посебне Цркве везе између Призренске богословије и њених ученика из Тетовско-гостиварског краја (из Полога и Полошке котлине) сасвим су прекинуте, па је Тетовско-гостиварски крај пагло остао без неопходних свештеника. Стање у том погледу и данас је непромењено.

Призрен и Тетово су два града у Старој Србији смештени у подгоринама Шар-планине. Први је у северозападној, а други у југоисточној подгорини. А између њих уздиже се средишњи део планине рашчлањен токовима Призренске и Тетовске Бистрице. Због тога је током дуге прошлости товарно-пешачки саобраћај између ових градова био добро развијен. Тада је преко Тетова и Призрена одржавана важна комуникација од Скопља до Скадра. Призрен и Тетово, са једне и са друге стране Шар-планине у средњем веку су били два важна српска црквена средишта. У многим причама нашег народа у Пологу чује се реч Призрен.

Био сам у прилица да на географско-етнографским проучавањима (1945 -1951) пропућујем целу Тетовско-гостиварску област у горњем делу слива Вардара и да чујем за поједине њихове српске свештенике и српске учитеље школоване у Призренској богословији. То су села: Беловиште, Лешак, Вруток, Пожаране, Дуф, Куново, Сретково, Теарце, Зубовце, Вратница, Челопек, Стенче, Влковија итд. Било је и ученика из града Тетова.¹

Отварање Призренске богословије био је особито крупан догађај за Стару Србију. А део Старе Србије је и Тетовско-гостиварски крај или Полог у горњем сливу Вардара (по Ј. Цвијићу). Наведено стање одређеније ћемо приказати на примеру тетовског села Беловишта, јер су се из тог села, почев од 1871. године, у Призрену школовали четири свештеника и два учитеља. Потицали су од великог беловишког рода Поповића, чија је крсна слава Митровдан.

Свештеници су се звали Деспот, Сарафин, Стефан и Ђорђија, а имена учитеља су Мисаило и Здравко. Са породицама живели су у родном селу Беловишту. Крајем XIX и почетком XX века свештеници и учитељи били су у најбољим годинама. Већином су настрадали у ратовима 1912–1918. године. Једино је учитељ Здравко остао жив до иза Другог светског рата.

Поповићи су један од најстаријих и најчувенијих родова у целом тетовском крају. За њих се зна да воде порекло од старинаца и да су и раније давали свештенике, па зато и носе име Поповићи. Када се дознало да је у Призрену основана Богословија, Поповићи су за кратко време од 1871. до око 1880. године упутили тамо на школовање шест дечака од десет до четрнаест година.

Од наведених ученика у Призрену, како се у народу прича, Деспот Поповић још као дете показивао је необичну вољу за књигом и учењем. Зато се нагађало шта ће све од њега бити. Постао је изузетан човек, издвајао се од осталих и постао прота. Заслужан је за изградњу нове цркве у Беловишту, која је посвећена Малој Госпојини. Налази се са горње стране села. Грађена је око 1900. године. Неимар који је зидао цркву био је из Средске у околини Призрена.

Цркву су живописали два Мијака – Гавро и Страте из села Осоја код Галичника (слив Радике). Подигли су и звонару кад су им се "очи отвориле и два дана је коло играло у црквеној порти".

1 Ј. Трџуноски, *Полог, антропогеографска проучавања*, Београд 1976.

Народ сматра да је беловишки живопис бољи од ма којег у тетовском крају. Црква има и приличан број икона. Зато су људи из других села долазили празничних дана да присуствују богослужењу у њој. Тада је црква била препуна и то је било "велико време" за Беловиште. Долазили су сви угледни људи из околике да код цркве поразговарају о јавним стварима и заједничким бригаама.

Поменути деспот имао је главну парохију са седиштем у самом селу Беловишту, која је захватала хришћанска села Одри, Вратницу, Старо Село, Глоћи и друга. Та села су поред друма Тетово – Косово и црквице су близу једно другом. Деспот се у свим стварима признавао и питао "као глава и цркве и села"

Парохије осталих свештеника, који су са својим породицама такође стално живели у родном селу Беловишту, шириле су се скоро у целом северноисточном Пологу (тзв. Доњи Полог) и у делу ближе варошници Качанику (јужно Косово). То је било на простору од села Непроштена на југозападу, до данашњих косовских села Гораца, Котлине, Длабочице и Јажинца на северистоку. Ту је "капија" између Косова и Полошке котлине.

Како се наводи у народу сваки од свештеника имао је јахаћег коња и тако су они могли редовно да стигну и у најудаљенија села своје парохије (на сат до три сата хода од Беловишта). Били су људи од реда и угледа. Једном речју били су прави народни свештеници. Поправили су и цекве разорене цркве у селима својих парохија.

Ратови 1912 -1918. године и у Тетовском крају показали су се врло ценоволно. Поједини свештеници, као Сарафин, Стефан и Борђија тада су умрли, а умро је и учитељ Мисаило. Међутим најтеже је народу пало убиство проте Деспота Поповића, кога су Бугари 1917. године спровели у познати логор за Србе у Сурдулици и тамо га стрељали. Један стари сељак рекао ми је: "Од покојног Деспота, Бог да му душу прости, нисмо могли бољег наћи".

Дан када је Деспот Поповић стрељан у његовом родном селу, један други стари мештанин описује овако. "Дан је одмицао, а сунце јачало. На летњој жези село је ћугало. легао је цекви тајац на њиве, баште и куће као у зимској ноћи за великих снегова". Све што су некада били српски учитељи и свештеници Поповићи траје у бледом сећању код још по којег старијег појединца.²

2 Село Беловиште посетио сам 1947. године. Међутим добијао сам и накнадно податке од насељеника у Београду пореклом из тог краја.

У то време – од 1871. године – како је већ речено и из других села Тетовско-гостиварске области одлазили су дечаци на школовање у Призрен. Било их је неколико десетина. Тешко би било појединачно писати о свим тим српским свештеницима и учитељима. Ипак, на терену је опште уверење да су сви били врло заслужни јер је у овој области Старе Србије спречено јаче ширење бугарско-ВМРО-вске црквене организације и отварање њених – бугарских школа. О томе у народу нема подељених мишљења.

После смрти ових знаменитих чланова рода Поповића у тетовском селу Беловишту, као и после смрти српских свештеника у другим селима Полошке котлине, нагло су наступиле неповољне промене. Села су почела да се осипају. Млађи људи одлазили су у свет, а ретко се ко од њих враћао. Уопште, мали је број оних који су остали ту да живе, раде и стичу као што су њихови стари чинили.

Зато је овај крај Старе Србије брзо освојен од муслиманских Шиптара (Албанаца). Сада углавном тамо нема свештеника. У сеоским црквама не служи се служба Божја. Много је села у којима је хришћанство угашено након Другог светског рата.

*
* *

Између два светска рата, како је напред изнето, због отварања Гимназије у Тетову и нарочито Учитељске школе у Скопљу, привлачност Призрена за ученике из Тетовско-гостиварског краја ја мања. Али, тек после Другог светског рата, због стварања посебне Републике Македоније школовање ђака из Полошке котлине у Призренској богословији сасвим је престало.

Бележећи ове редове хтели смо да укажемо на какве се драгоцене податке из наше прошлости може наићи у сеоским насељима Тетовско-гостиварске области. Данас, наш народ још памти и причава само оно што може претвори у легенду. Све остало пролази без дубљег трага с неом равнодушношћу.